

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292. Ефективна економіка. 2023. № 5.

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2023.5.50>

УДК 368.96

Д. Р. Мозгова,

к. е. н., старший викладач, старший викладач кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу,

Сумський державний педагогічний університет ім.А.С.Макаренка

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-3897-4356>

І. С. Зігунова,

к. пед. н., доцент, доцент кафедри туризму і готельно-ресторанного сервісу

Сумський державний педагогічний університет ім.А.С.Макаренка

ORCID ID: <http://orcid.org/0000-0003-1992-6041>

ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО ЧАСУ

D. Mozghova,

PhD in Economics, Senior Lecturer, Senior Lecturer of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Service,

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

I. Zihunova,

PhD in Pedagogical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Tourism and Hotel and Restaurant Service,

Sumy State Pedagogical University named after A.S. Makarenko

TRAVEL INSURANCE IN TIMES OF WAR

У статті розглядаються питання страхування галузі туризму як універсального інструменту забезпечення безпеки та захисту, як туристів, так і туристичних організацій. В роботі аналізуються проблеми розвитку туристичного ринку України під час дії військового стану. Автори звертають увагу на те, що туризм в сучасних умовах набуває іншого значення, але подорожі все одно супроводжуються різноманітними ризиками, які багаторазово посилюються, якщо йдеться про спортивний та екстремальний туризм.

В статті досліджено особливості туристичного страхування в Україні під час дії військового стану. Фундаментом створення класичних страхових відносин між страховиком та страхувальником вважається наявність виникнення імовірності настання страхового ризику, такого, що здатний завдати матеріальних збитків при його настанні під впливом несприятливих факторів (ризикових обставин), та майнового інтересу страхувальника щодо компенсації можливої майнової шкоди або додаткових витрат. У сучасних умовах аналіз особливостей розвитку туристського страхування набуває особливої ваги у зв'язку з тим, що країна переживає складний історичний період, а споживачі туристичних послуг тепер це особи, що вимушено виїхали закордон, з метою уникнення військових дій. Авторами подана класифікація страхових компаній за рівнем їхньої конкурентоспроможності на ринку туристичного страхування.

Наголошено, що реалізація страхових програм для туриста на високому рівні є іміджевою складовою для страховика та спрямована на покращення конкурентних переваг.

У статті аналізуються різні види та форми страхування, характерні для страхування на туристичному ринку.

В результаті дослідження виявлено основні проблеми розвитку страхування на сучасному етапі в Україні та проаналізовано причини виникнення таких обмежень. Зроблено висновок про необхідність

підвищення страхової обізнаності споживачів послуг внутрішнього та виїзного туризму.

The article examines the issue of tourism industry insurance as a universal tool for ensuring the safety and protection of both tourists and tourist organizations. The article examines the problems of the development of the tourist market of Ukraine during the period of martial law. The authors draw attention to the fact that tourism in modern conditions acquires a different meaning, but travel is still accompanied by various risks, which increase many times over when it comes to sports and extreme tourism.

The article examines the peculiarities of travel insurance in Ukraine during martial law. The basis for the creation of classic insurance relations between the insurer and the insured is the existence of the probability of the occurrence of an insurance risk, such that it is capable of causing material losses when it occurs under the influence of adverse factors (risk circumstances), and the insured's property interest in compensation for possible property damage or additional costs. All these features are characteristic of insurance in the tourist market. In modern conditions, the analysis of the features of the development of tourist insurance acquires special importance due to the fact that the country is going through a difficult historical period, and the consumers of tourist services are now people who have been forced to leave the country to avoid military operations. The authors present a classification of insurance companies according to the level of their competitiveness in the travel insurance market.

It was emphasized that the implementation of insurance programs for tourists at a high level is an image component for the insurer and is aimed at improving competitive advantages.

The article analyzes various types and forms of insurance, characteristic of insurance in the critical market.

As a result of the study, the main problems of insurance development at the current stage in Ukraine were identified and the reasons for such limitations were

analyzed. It was concluded that there is a need to increase the insurance awareness of consumers of domestic and outbound tourism services.

Ключові слова: *страхування, туристичне страхування, автоцивільне страхування, медичне страхування, туризм, воєнний стан.*

Keywords: *insurance, travel insurance, car insurance, medical insurance, tourism, martial law.*

Постановка проблеми. Туристичне страхування як один із пріоритетних напрямків страхової діяльності на українському ринку страхування на сьогоднішній день перебуває в стадії трансформації, оскільки саме поняття туристичної страховки в умовах воєнного часу набуло деяких змін. В класичному варіанті поняття туристичного страхування передбачає процес управління ризиком, що заснований на застосуванні двох груп методів: методу трансформації ризиків та методу фінансування ризиків. При цьому основною метою страхування в туризмі є захист майнових інтересів подорожуючих громадян, пов'язаних із можливими витратами при імовірному настанні несприятливих подій, що тягне за собою виникнення матеріальних збитків. В складних соціально-економічних умовах воєнного часу, які переживає зараз український страховий ринок поняття «туристичне страхування» цілком можна замінити на «вимушене туристичне страхування», оскільки тільки за офіційними даними Організації Об'єднаних Націй (ООН) до країн Європи в період із 24 лютого 2022 року по сьогоднішній день прибуло близько 8 млн. біженців з України. Загальна мотивація українського туриста до виїзду за кордон із розважального традиційного відпочинку змінилася на інші мотиваційні цілі, а саме відчути себе у безпеці, зняти психоемоційне напруження та об'єднатися із членами родини. Хоча й причини виїзду закордон змінилися, ризики проти яких існує туристичне страхування залишилися такими як і були раніше, оскільки виїжджаючи закордон турист так чи інакше опиняється в екстремальній

ситуацій: зміна клімату, інший режим харчування, загострення хронічних хвороб, недосконала обізнаність законодавчих норм іноземних держав та багато інших факторів. Отже, питання туристичного страхування в нових умовах залишається пріоритетним під час виїзду закордон.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед дослідників питання розвитку страхового ринку України під час воєнного стану можна виділити Внукову Н.М., Євенко Т.І, Козловський Є.В., Мамчур Р.М та інших науковців, що займаються дослідження українського страхового ринку. Треба зазначити, що аналіз частки туристичного страхування в розрізі загальної страхової діяльності страхових компаній України під час військової агресії в Україні вивчено не досконально та потребує подальшого доопрацювання.

Мета та завдання. Метою даного дослідження є вивчення та аналіз тенденцій розвитку страхового ринку України в частці туристичного страхування та суміжних із ним видів страхування. Основними завданнями є: описати стан розвитку туристичного страхування в Україні, встановити негативні фактори, що впливають на динамічне зростання даного виду страхування та розробити рекомендації щодо покращення темпів розвитку страхування на українському туристичному ринку.

Основні результати дослідження. За оцінками експертів найбільш розповсюджені види страхування під час військового стану є такі види страхування, як обов'язкове автострахування, туристичне (медичне) страхування, майнове страхування та страхування власників автотранспортних засобів по системі «Зелена картка». [1]

Страхування туристів при виїзді закордон є обов'язковою умовою, що регламентується українським законодавством, зокрема, Законами України «Про Туризм» та «Про страхування». Теоретичне значення сутності поняття «туристичне страхування» полягає в захисті майнових інтересів подорожуючих у разі настання (визначеного договором страхування)

страхового ризику, що був спричинений несприятливими або непередбаченими подіями.

Асортимент послуг, що надаються в сучасних програмах туристичного страхування достатньо широкий, але можна виділити деякі загальні групи по видам туристичного страхування . Так, найпоширенішими є:

- Особисте страхування туристів
- Майнове страхування туристів
- Страхування відповідальності

Особисте страхування туристів передбачає компенсацію витрат у зв'язку із настанням хвороби, смерті, тимчасової чи постійної непрацездатності застрахованого внаслідок настання страхової події.

Майнове страхування туристів розповсюджується на предмети особистого користування, які туристи мають з собою під час подорожі та на спеціальне туристичне спорядження. Найпоширенішими страховими випадками вважається втрата майна, крадіжка, пошкодження або затримка видачі багажа в аеропорту. Варто відзначити, що окремо можна застрахуватися на випадок ненастання поїздки внаслідок неможливості виїзду туриста з таких причин як: раптовий розлад здоров'я, здійснення судового процесу, відмови туристу у наданні візи і т.д.

Страхування відповідальності - це страхування відповідальності перед третіми особами за зобов'язаннями, що виникають внаслідок збитків, завданих здоров'ю або майну туристів (або інших осіб) під час перебування за кордоном.

Даний вид страхування в залежності від форм правопорушень передбачає розподіл на три підвиди, а саме:

1. Страхування адміністративної відповідальності.
2. Страхування матеріальної відповідальності.
3. Страхування цивільно-правової відповідальності.

Так, адміністративна відповідальність встановлюється за вчинення адміністративних правопорушень. В туристичній сфері такими можуть бути порушення норм санітарно-епідеміологічного добробуту населення, порушення норм санітарно-епідеміологічних вимог щодо організації харчування населення, порушення вимог щодо збереження, використання та охорони об'єктів культурної спадщини (пам'яток історії, архітектури та культури) і т.д. Матеріальна відповідальність виникає як правило на підприємстві, коли працівник своїми протиправними діями внаслідок порушення трудового законодавства, завдає збитки, які можна оцінити в матеріальній формі. Цивільно-правова відповідальність в туристичному страхуванні – це порушення норм цивільного та господарського права внаслідок невиконання або неналежного виконання передбачених правом обов'язків.

Окремо у страхуванні відповідальності треба виділити страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів. Якщо турист подорожує на власному автомобілі, то при перетині кордону країн, які беруть участь в угоді "Зелена карта", від туриста на кордоні будуть вимагати поліс страхування цивільної відповідальності власників автотранспортних засобів за шкоду, заподіяну третім особам. Цей поліс має назву «Зелена карта». Система страхування «Зелена картка» має юридичну силу у всіх країнах, що є учасниками угоди та звільняє від необхідності додаткового страхування цивільної відповідальності під час переїзду з однієї країни в іншу. Система роботи із полісом «Зелена карта» під час військового стану працює таким чином, що для громадян України, які залишають Україну на своїх автомобілях, надають Зелені карти на строк до 1 місяця безкоштовно. Подібну страховку можна отримати на кордоні України з Польщею. При цьому Зелена карта діятиме по всій території країн Європи. Ще однією умовою функціонування системи закордоном є термін перебування, якщо цей термін довше 1 місяця, то в більшості країн треба мати також і внутрішній

поліс страхування автомобіля (на зразок автоцивільного страхування в Україні) або поліс Зеленої карти. [2]

На сьогоднішній день практично всі страхові компанії, що працюють на українському страховому ринку пропонують різні програми туристичного страхування в тому числі страхування за системою «Зелена карта».

Так, 28 лютого 2022 року Національним банком України були надані офіційні роз'яснення щодо оформлення полісу страхування Зелена карта для громадян, які мають намір виїхати за кордон на власному автомобілі. Згідно інформації, наданої НБУ при перетині українського кордону не вимагається наявність полісу страхування Зелена карта, так як такі країни, як Польща, Угорщина та Словаччина не потребують полісу Зелена Карта. При цьому деякі польські страхові компанії видавали поліс страхування цивільної відповідальності на транспорті кошти з України строком на 30 днів. Але, наприклад, вимоги в'їзду до Молдови на власному автомобілі хоч і дозволяють не мати Зеленої карти під час перетину кордону, але вимагають придбати такий поліс протягом 24 годин у самій Молдові. [4]

Отже, можна зробити висновок, що після перетину кордону особи, що виїхали з України не можуть продовжити майбутню автоподорож без наявності страхування. Таким чином виникає необхідність оформлення полісу Зеленої карти в самій Україні заздалегідь, або оформлення полісу автоцивільного страхування після перетину кордону, що може коштувати значно дорожче.

Наприклад, оформлення полісу автоцивільного страхування у Польщі на рік коштує близько 400 євро [5], у Німеччині – від 900 євро [6]. При цьому, поліс Зелена карта в Україні на рік коштує 6899 грн – це 168,86 євро станом на 14 квітня 2023 року. Юридична дія такого полісу охоплює всі країни Європейського Союзу. Так ще однією важливою умовою є те, що у разі перетину кордонів декількох країн під час однієї поїздки, треба мати поліс кожної країни окремо.

Аналізуючи все вищезазначене, можна зробити висновок, що поліс автоцивільного страхування вигідніше придбати в Україні та перетинати кордон при його наявності.

Ще одна перевага туристичного страхування є в тому, що у разі настання хвороби або нещасного випадку українському туристові, перебуваючи закордоном, доведеться або звертатися до волонтерів, спеціальних організацій або покривати самостійно. Ще досі актуальним залишається питання розповсюдження вірусу COVID-19, адже люди продовжують хворіти та загроза інфікування даним вірусом все ще висока. За даними двох найбільших кас медичного страхування Німеччини AOK [8] і Barmer [9], лікування хворих на COVID-19, які перебували в стаціонарі, але не потребували апарату ШВЛ, в середньому коштує 6 900 євро. Отже, без полісу туристичного страхування ризик отримати великі фінансові втрати значно підвищується.

На сьогоднішній день туристичне страхування в Україні представлено у вигляді страхових програм, що пропонуються страховими компаніями через офіційні точки продажу (переважно це офіційні сайти компаній). Програми включають в себе основні пакети та додаткові (розширені) туристичні поліси.

До основних програм обов'язково входить: швидка невідкладна медична допомога, амбулаторне та стаціонарне допомога, невідкладна стоматологічна допомога, транспортування до медичного закладу, репатріація тіла з – за кордону та надання невідкладної медичної допомоги у зв'язку із захворюванням на Covid-19. За бажанням туриста, страховий поліс може бути розширений та включати такі додаткові послуги: дострокове повернення, відшкодування при затримці багажу або авіарейсу, продовження перебування, організація послуг адвоката, надзвичайний приїзд третьої особи та інші послуги в залежності від пропозицій обраної туристом страхової компанії. Актуально зазначити, що на початок 2023 року страховики, що працюють із туристами повідомляють, що туристичні поліси не працюють на

територіях Росії та Білорусії, а також громадяни цих країн не приймаються на страхування.

Загальна тенденція українського страхового ринку відображає скорочення кількості фінансових установ за рік на 422 компанії, що свідчить про високий відсоток неспроможності страхового бізнесу подолати фінансову кризу та залишитись на ринку. Щодо страхових премій та виплат, то загальний розмір валових страхових премій у 2022 році демонструє негативну динаміку на 39,6 млрд.грн. При цьому рівень страхових виплат майже не змінився та за рік скали 13 млрд.грн. Відмітимо, що зросли обсяги премій з автострахування, особливо страхування «Зеленої картки», обсяг премій збільшився більш, ніж удвічі, а обсяг виплат збільшився на третину у порівнянні із довоєнним періодом.

У табл. 1 наведено данні по зміні рівня страхових премій та страхових виплат зі страхування туристів серед найбільших страхових компаній України за 2021 та 2022 роки.

Таблиця 1. Динаміка зі страхування туристів за 9 місяців 2021, 2022 р.

Страхова компанія	Рік			
	2021		2022	
	Премії, тис.грн.	Виплати, тис.грн.	Премії, тис.грн.	Виплати, тис.грн.
ЄВРОПЕЙСЬКЕ ТУРИСТИЧНЕ СТРАХУВАННЯ	232 904	44 131	90 946	65 121
ВУСО	219 899	58 360	65 757	26 117
ГАРДІАН	168 029	3 805	78 901	1 088
ПРОВІДНА	103 512	2 042	17 835	2 792
КНЯЖА	91 303	4 442	31 245	5 745
ТАС СГ	80 541	17 193	64 050	17 543
ARX	34 616	5 811	52 076	13 199

Джерело: сформовано на основі джерела [3]

Так статистичні дані свідчать про те, що абсолютно кожна страхова компанія зазнала великих фінансових втрат протягом аналізованого періоду.

Фактична кон'юнктура страхового ринку зустрілась із загрозами та ризиками, що були спричинені повномасштабними військовими діями на території України. Найбільших втрат серед досліджуваних компаній зазнали «Провідна» (зниження рівня страхових премій на 82,78 %) та «Вусо» (зниження рівня страхових пермій на 70,1 %), в цілому негативна динаміка по рівню премій відмічається по кожній страховій компанії, але треба відзначити компанію «ARX», де протягом аналізованого періоду відбулось збільшення страхових премій на 50,43%. Страхова компанія «ARX» працює на українському ринку вже понад 27 років (в минулому компанія відома була під назвою «АХА») та постійно входить до різноманітних рейтингів найбільш надійних страхових компаній України. Компанія демонструє постійне фінансове зростання за рахунок розробки на впровадження нових страхових продуктів на ринок, таких, що відповідають вимогам сучасного споживача. Окрім того, компанія продає страхові продукти онлайн, що є важливою умовою діджиталізації страхової бізнес діяльності в процесі стратегічного розвитку. Так, в компанії можна обрати три варіанти програм туристичного страхування (класичний, оптимальний, преміальний), придбати страховку онлайн за 5 хвилин та отримати додаткові переваги у вигляді нових безкоштовних опцій: телекносультація, медичний консьєрж та альтернативна медична думка.

Якщо представити графічно рівень зміни виплат та премій найбільших страхових компаній України, то можна детально простежити, що найбільша ємність ринку зі страхування туристів належить компанії «Європейське туристичне страхування».

Рис.1. Рівень зміни виплат та премій із туристичного страхування в Україні за 9 місяців 2021-2022 рр.

Джерело: сформовано на основі джерела [3]

Компанія «Європейське туристичне страхування» працює на українському ринку вже понад 17 років та є провідною компанією, що надає послуги зі страхування туристів. Завоювання лідерських позицій на ринку туристичного страхування обґрунтовується тим, що в компанії пропонується послуги не тільки для туристів, але й для представників туристичного бізнесу, корпоративне страхування ділових подорожей та комплексне туристичне страхування власників банківських карт. Досліджуючи програми страхування для туристів відмічається розмежування подорожей по Україні та подорожей за кордон. Страхові продукти, що пропонуються в страхових програмах є достатньо класичними (страхування медичних витрат, страхування від нещасного випадку, страхування цивільної відповідальності, страхування багажу, страхування від невиїзду), але є додаткова можливість обрати територію покриття – Європа/Світ. [10]

Висновок на перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Темпи падіння страхового ринку за рік військової агресії відобразились на

загальному зменшенню кількості страхових компаній за рахунок ліквідації ліцензій страховиків, що видається Національним банком України.

Огляд стану українського ринку туристичного страхування свідчить під час дії воєнного стану свідчить про те, що перебуваючи в складних фінансово-економічних умовах, українські страховики підлаштовуються під ринкову кон'юнктуру та запроваджують актуальні страхові продукти, необхідні для здійснення подорожей як в Україні, так і поза її межами.

В країні, де за рік тільки по офіційним даним, близько 12 млн. українців перетнули кордон питання туристичного страхування все ще залишається актуальним, оскільки страхові ризики нікуди не зникли, а по деяким позиціям зросли та набули більш масштабного значення. Так, відомо, що уникаючи військових загроз, велика кількість матерій із неповнолітніми дітьми були вимушені покинути територію України. За офіційними даними медичних експертів, частота інфекційних захворювань серед дітей молодшого віку найбільша, ніж серед дорослих, так питання медичних витрат та звернень по медичну допомогу закордоном для сімей із неповнолітніми дітьми стає надзвичайно актуальним. Маючи страховку, вирішити організаційні та фінансові питання буде набагато простіше. На сьогоднішній день всі країни-члени ЄС ухвалили директиву про тимчасовий захист біженців, що надає українцям переваги користуватися всіма медичними послугами, але термін дії тимчасового захисту спливає, в деяких країнах його вже офіційно не існує, тож придбання полісу туристичного страхування заощаджує майбутні кошти та надає безпечне перебування закордоном.

Література

1. Бронін О.В. Сучасний стан та тенденції розвитку страхування в умовах воєнного стану. «СТРАХОВИЙ РИНОК УКРАЇНИ: ВИКЛИКИ В ПЕРІОД ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШОГО РОЗВИТКУ»: матеріали доповідей Міжнародного науково-практичного

круглого столу (17 листопада 2022 р.) / За заг ред.: Костюк В.А. К.: НУБіП України, 2022. 83 с.

2. Виїзд з України під час воєнного стану без Зеленої карти. веб-сайт. URL: <https://kirins.com.ua/ua/news/viezd-iz-ukraini-v-voennoe-vremia/>
3. Рейтинг страхових компаній України 2021. Веб-сайт. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/9/49>
4. Офіційні повідомлення Національного банку веб-сайт. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya>
5. Страхування авто для українців в Польщі веб-сайт. URL: <https://vpolskchi.pl/strahuvannya-avto-dlya-ukrayinciv-v-pol-6747823641623264a>
6. Добровільне страхування веб-сайт. URL: <https://handbookgermany.de/uk/supplementary-insurance>
7. Рейтинг страхових компаній України 2022. веб-сайт. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/21/9/49>
8. Leistungen der AOK (2023). веб-сайт. URL: <https://www.aok.de/pk/>
9. BARMER: Ihre Krankenkasse für ein gesünderes Leben (2023). веб-сайт. URL: <https://www.barmer.de/>
10. Послуги туристичного страхування ETC. веб-сайт. URL: <https://eurotravelins.com.ua/ua/poslugi/dlja-turistiv/>

References

1. Bronin O. V. (2022), “Current state and trends of insurance development under martial law”, *Strakhovyi rynek ukraïny: vyklyky v period dii voïennoho stanu ta perspektyvy podalshoho rozvytku. Materialy dopovidei Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho kruhloho stolu* [Insurance market of ukraine: challenges during the period of martial law and prospects for further development. Materials of the reports of the International scientific and practical round table], NUBiP, Kyiv, Ukraine.

2. The official site of Kirins Insurance (2023), “Leaving Ukraine during martial law without a Green Card”, available at: <https://kirins.com.ua/ua/news/viezd-iz-ukraini-v-voennoe-vremia/> (Accessed 10 April 2023).
3. Forinsurer is an online magazine about insurance technologies (2023), “Rating of insurance companies in Ukraine 2021”, available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/22/9/49> (Accessed 10 April 2023).
4. The official site of the National Bank of Ukraine (2023), “Official announcements of the National Bank of Ukraine”, available at: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/ofitsiyni-povidomlennya-vid-natsionalnogo-banku-onovlyuyetsya> (Accessed 10 April 2023).
5. News web portal in Poland (2023), “Car insurance for Ukrainians in Poland”, available at: <https://vpolschchi.pl/strahuvannya-avto-dlya-ukrayinciv-v-pol-6747823641623264a> (Accessed 10 April 2023).
6. Germany from A to Z (2023), “Voluntary insurance”, available at: <https://handbookgermany.de/uk/supplementary-insurance> (Accessed 10 April 2023).
7. Forinsurer is an online magazine about insurance technologies (2023), “Rating of insurance companies in Ukraine 2022”, available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife/21/9/49> (Accessed 10 April 2023).
8. Leistungen der AOK (2022), “AOK - The Health Insurance Fund”, available at: <https://www.aok.de/pk/> (Accessed 10 April 2023).
9. BARMER (2023), “BARMER: Your health insurance for a healthier life”, available at: <https://www.barmer.de/> (Accessed 10 April 2023).
10. The official site of European travel insurance company (2023), “Travel insurance services ETI”, available at: <https://eurotravelins.com.ua/ua/poslugi/dlja-turistiv/> (Accessed 10 April 2023).

Стаття надійшла до редакції 20.05.2023 р.